

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

תזריע תשע"ו

פרשת שבוע

טהרת המשפחה, מי חייב מה?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשתנו פותחת בפסוקים הבאים:

"וַיְדַבֵּר יְקֹנָן אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדַת דָּוָתָהּ טָמְאָה: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשָׂר עֶרְלָתָהּ: וְשָׁלְשִׁים יוֹם וְשָׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יְמֵי טְהָרָה: וְאִם נָקְבָה חֵלֶד וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כַּנִּדְוָתָהּ וְשָׁלֹשִׁים יוֹם וְשָׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דָּמֵי טְהָרָה" (ויקרא י"ב א-ה).

לכאורה, הלכות טהרה וטומאה שייכות לתחום של חוקי התורה, שאי אפשר להבינם על פי השכל. כך הגדירה התורה את הדברים, כפי שקראנו במפטיר בשבוע שעבר: "זאת חקת הַתּוֹרָה" (במדבר י"ט ב).

כך אנו מוצאים גם בדברי רב, האמורא הגדול, המתייחסים לפרשתנו "רב אמר: מעין אחד הוא, התורה טמאתו והתורה טהרתו" (נדה דף לה ע"ב).

אף על פי כן, ננסה להסביר כמה עקרונות הלכתיים שפרשיה זו מנסה ללמד אותנו:

- א. הדם כשלעצמו איננו מטמא, יש דם נידה ויש דמי טהרה. עובדה זו מבטלת את הקשר, השלילי לכאורה בין מחזור חייה הטבעי של האישה ובין הטומאה. אי הבנה נכונה בתחום זה גרמה להשתרשות כמה מנהגים משובשים, בחלק מקהילות ישראל, שמקורם כנראה בהשפעה קראית. מנהגים אלה גרמו לטעויות הלכתיות והרחיקו את הנשים, בחלקים נכבדים של חייהן, מבית הכנסת ומקשר לתורה (עיינו כדוגמא: רמב"ם פ"א מה"ל איסורי ביאה ה"ט"ו ובדבריו החרפים של הראשון לציון הגר"ע יוסף, שו"ת "יביע אומר" חלק ד - יו"ד סימן יא ד"ה א. ראשית).
- ב. השינוי בהלכות בין לידת זכר ללידת נקבה, קשור להבדל בין מערכות הזמנים השונים של האיש ואישה. כל אחד מהם מתנהל במערכת זמן שונה. לוח השנה הזכרי מושפע בעיקר מן השמש וממילא הוא יומי/שנתי. לוח השנה הנקבי מושפע מן הירח והוא אכן חודשי. לכן, רק גברים חייבים במצוות עשה שהזמן גרמא (מצוות אלה קשורות או להבדלים בין יום ולילה שהם מושפעים ישירות מן השמש, או לחגים התלויים בלוח השמש). מאידך גיסא, כל ההלכות הקשורות לנשים מוגדרות דווקא בחודשים ולא בשנים או חלקיהן.
- ג. הלכות טהרת המשפחה קובעות כלל הלכתי-רוחני יסודי. האיש הוא שחייב להתאים את סדרי חייו, צרכיו ורצונותיו אל לוח הזמנים שנקבע באופן טבעי על ידי אשתו. ההתחשבות והרגישות הופכת את מערכת הקשרים לאנושית וערכית - לקשר של אהבה ורעות. קשר שמרומם והופך את הנושא של חיי האישות למשהו נעלה הרבה למעלה מהתפרצות של דופמין וחומרים נוספים. קשר זה זכה להיות הסמל ליחס בין כנסת ישראל וקודשא בריך הוא.
- ד. מצוות המילה מופיעה, לכאורה לפתע, בתוך הפרשיה (פסוק ג). הופעתה כאן באה ללמד, כי דווקא האיש ולא האישה הוא שצריך להתאים עצמו-ל"מעט את עצמו". ברית המילה בפשטות משמעותה שעבוד גם של חלק זה בגוף האדם לעבודת הבורא. הפגיעה לכאורה, דווקא באיבר זה, משמעותה "לברית הבט ואל תפן ליצרי". יש כאן מעין ההדרכה שהופנתה אל הלבנה "לכי ומעטי את עצמך" (חולין דף ס ע"ב) הפעם היא מופנית אל האיש.

על פי דברינו יש כאן ציווי כפול "קדש עצמך במותר לך" אבל גם, חובתך היא לספק את השני ולא את עצמך. דווקא בימים טרופים אלה חובתנו לחזק את התא המשפחתי, לרומם את קדושתו ולמלא את הבית היהודי בתכנים של רגישות והתחשבות.

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט

משי' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

מדוע נישואין מגיל י"ח, ולא י"ג?

הרב עקיבא כהנא

הגמרא בקידושין (כט ע"ב - לע"א) עוסקת בגיל המתאים לנישואין. לפי המשנה באבות (ה, כא) גיל הנישואין המתאים הוא שמונה עשרה ובגמרא כאן מובאות דעות נוספות. יש לשאול, אם נישואין היא מצווה ככל המצות, מדוע חיובה מתחיל בגיל מאוחר יותר מאשר הגיל לחיוב שאר המצוות - גיל שלוש עשרה?

חלקת מחוקק (א, ב) כתב שהסיבה לכך שדוחים את גיל הנישואין היא בגלל שנאמר בגמרא בקידושין (כט ע"ב) שאדם צריך ללמוד תורה ורק אחר כך לישא אשה, וכיון שמתחילים ללמוד תלמוד רק בגיל חמש עשרה, הרי שיש לדחות את גיל הנישואין עד לאחר זמן שבו ניתן לרכוש ידיעות משמעותיות בתלמוד. **שולחן ערוך הרב (הלכות תלמוד תורה פרק ג)** הרחיב קצת יותר וכתב שכשאדם צעיר הוא צריך ללמוד תורה באופן כזה שיוכל לרכוש כלים על מנת ללמוד בכל זמן הפנאי שלו, ואדם שישא אשה לפני שיספיק לרכוש את הכלים האלו, לא יוכל ללמוד בהמשך. לדעתו, המשנה עסקה רק באדם שניגש למצוות פרייה ורבייה ככל המצוות, (ולא כדחף וכצורך נפשי), ולאדם כזה, ההדרכה היא לדחות את מצוות הנישואין עד גיל שבו ירכוש כלים מספיקים לידיעת ולימוד התורה בהמשך.

לעומתם **הב"ח (חושן משפט סימן ז)** עסק בדעות שלדין אסור לדון עד שיהיה בן שמונה עשרה. הוא הסביר שעד שאדם מגיע לגיל שמונה עשרה, עדיין הוא לא יכול להתעמק בדינים ולהבין דברים לאשורם, וכתב שלפי זה יש להסביר גם את מאמר חז"ל שהזמן המתאים לנישואין הוא בגיל שמונה עשרה, ולא קודם לכן. יש לצרף לדבריו את דברי ה'קרו אורה' המבאר שמצוות הנישואין, שעיקרה לצורך מצוות פרייה ורבייה, אינה רק להוליד בנים, אלא גם לדאוג להם בהמשך וליישב את העולם. לכן ניתן לצוות על מצווה זו רק לאדם שכבר נחשב לאיש, ויכול ליישב את העולם ולדאוג לילדים שיולדו לו.

סיכום: המשנה קובעת כי גיל הנישואין המתאים הוא שמונה עשרה, ובגמרא ישנן דעות נוספות. הסיבה שאין חיוב מגיל שלוש עשרה היא או בגלל לימוד התורה, או בגלל שאדם לא יכול להיות מספיק אחראי על משפחה בגיל זה.

לקניה בחנות הספרים

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א-ח

חלקים ג' + ו' אזלו.

בע"ה, ישלחו לקונים לכשיצאו לאור מחדש קרוב.

לכרך - 30

לשמונת הכרכים:
190

כל כרך ₪ 60
לשמונת הכרכים: ₪ 420

לכרך - 50

לשבעת הכרכים:
250

כל כרך ₪ 80
לשבעת הכרכים: ₪ 500

שו"ת "במראה הבזק", בכריכה מהודרת

חלקים א-ז

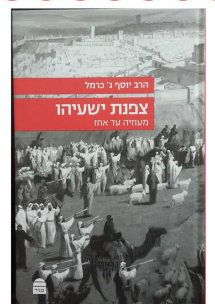

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

יולדת

לפי תחילת פרשותינו מביאה אשה לאחר לידתה קרבן עולה וקרבן חטאת. למעשה, זהו חוב של בעלה. ולכן בימינו, שאין לנו בעוונותינו בית מקדש להקריב בו קרבנות, עלייתו של הבעל לתורה משמשת לו במקום קרבנות. טעמים אחדים נאמרו לקרבנות אלו, אך לכאורה נעדר מהם קרבן התודה, שאותו חייב להביא כל חולה שנתרפא, והרי היולדת היא בחזקת חולה, כפי שאנו יודעים מדיניה בשבת. גם לקרבן תודה יש תחליף בזמננו. על נס של יחיד מברכים אנו "הגומל", מתי עושה זאת היולדת? דעות שונות נאמרו בענין זה:

- היולדת עצמה מברכת כעבור 7 ימים ללידתה.
 - הבעל מברך "הגומל לחייבים טובות **שגמלך** כל טוב", ואשתו עונה "אמן".
 - בהעדר האשה, מברך הבעל: "שגמל **לאשתי** כל טוב".
 - האשה יוצאת כששומעת מפי בעלה בעת עלותו לתורה "ברכו את ה' המבורך".
- ויש שבכלל פטרו לידה מהצורך לברך עליה "הגומל" – או משום שזהו נס קבוע שנעשה כטבע; או משום שהברכה נאמרת רק ע"י מי שבעוונותיו נזקק לנס, ולכן הנוסח הוא "הגומל **לחייבים** טובות", אבל יולדת לא הכניסה עצמה לתוך הסכנה מתוך פשיעה; אדרבה, היא קיימה מצוה. כל שאמרנו נכון ללידתו של הפרט.
- ע"פ הערך יולדת בכרך כב**

בגד המנוגע

גם בגד יכול להיטמא בטומאת צרעת, ולא רק אדם. אבל מיוחד הוא הבגד, שאם הוא נטמא, הוא אסור בהנאה. המקור לכך הוא בפסוק "צרעת ממארת" (יג, נא), אשר ממנו דרשו חז"ל: תן בו מארה (שריפה) ולא תהנה בו. איסור הנאה הוא לא רק מבגד שכבר הוחלט כטמא, אלא גם בגד מוסגר (בשבוע הראשון לטומאתו) אסור אז בהנאה, ואת זאת לומדים מהמילה "צרעת" שבפסוק הנ"ל: היותו 'ממארת' (איסור הנאה) תלוי בהיותו מצורע, והרי הבגד מצורע גם כשהוא רק מוסגר, אע"פ שאז עדיין אין הוא נידון לשריפה. תמוהים אפוא דברי הרמב"ם בפירושו למשנה (נגעים יא, יב) הקובע שבגד המנוגע אסור בהנאה מכיון שהוא טעון שריפה; והרי גם כשאין הוא טעון שריפתו (בימי ההסגר) הוא אסור בהנאה? ועוד, כדי לטמא בגד צריך שיהיה בו שיעור מסויים (כזית), אבל בגד אסור בהנאה גם בגודל כלשהו. נמצא שיכול להיות בגד מנוגע שאיננו טמא, ובכל זאת אסור בהנאה. משמע שלא בגלל הצורך לשורפו הוא נאסר בהנאה. ועוד קשה, הרי לא כל דבר שטעון שריפה נאסר בהנאה; למשל תרומה טמאה יש לשורפה, ובכל זאת היא מותרת בהנאה. נשארנו הפעם בקושיה; לא נורא, ובכל זאת: אתגר!

ע"פ הערך בגד המנוגע, בכרך ב

רפואה והלכה

עור, צרעת, נגעים

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ עֲלָת או סִפּוּז או בְּהָרַת יְהוָה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֹעַ עֲרֵלַת וְהוֹבֵא אֵל אֱהָרֹן הַכֹּהֵן או אֵל אֹזֶז מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים [ויקרא יג ב']

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ו, ערך עור ותוספותיו, טורים 1 – 60

אחת המחלות של העור שיש להן חשיבות לענייני הלכה היא מחלת הצרעת. בעבר הוכנסו חולי צרעת להסגר קפדני, היחס למצורעים היה שלילי ביותר, והשם "מצורע" הפך לשם נרדף לאנשים מנוזלים ומרוחקים. רבים מהראשונים ואחרונים נמנעו מלכנות את הפרשה בתורה בשם מצורע, וקראו לה בשמות שונים כגון פרשת "וזאת תהיה", או פרשת "טהרה", כדי להשתמש בלשון נקיה [1].

העור והשערות במקרא ובחז"ל

העור והשערות באים מהאם, והצפורניים באות מהאב [2]. חז"ל ידעו שעור גזעו מחליף, היינו שאם הוא מתקלף ונפשט, יש יכולת צמיחה מחדש [3], וכן שיער וצפורן - גזעם מחליף [4]. חז"ל ידעו על חשיבות העור בהגנה על הגוף [5].

מחלות עור במקרא ובחז"ל

מחלות עור שונות מוזכרות במקרא ובחז"ל, אך למרות ספרות עניפה בנושא זה עדיין נותר זיהויים קשה ביותר [6]. ההסבר לכך הוא, שללא ספק שייכות מחלות העור המוזכרות בתורה לדיני טומאה וטהרה, ואין הן מהוות ספר רפואות. לכן לא ייפלא שאין פרטים רפואיים מספיקים לזיהויים, אלא רק אותם פרטים הנוגעים לידיעות הכהנים לצורך קביעת הטהרה או הטומאה. ואמנם בגלל הקושי הרב בקביעת הנגעים השונים, נקבע על ידי חז"ל [7], שכל כהן שאינו בקי בהן ובשמותיהן אינו רואה את הנגעים; ומכאן ההקפדה הרבה על הכהנים להכיר היטב את הגדרים ההלכתיים של הנגעים, "שלא יורה עד שיהא בקי בכל המראות הללו בהיקף העניינים ובידיעת השמות המורים על כל עניין מהם וכו', וכבר ביארנו בהלכה שלפני זו, שכל מה שעסקנו במנין המראות הוא למען הבקיאות וההרגל במראות" [8].

עם הזמן התפתחה מומחיות מיוחדת בראית נגעים, והיו מומחים בתחום זה שאינם כהנים, כגון רבי אליעזר [9], רבא [10], ואולי גם רבי עקיבא, שעליו נאמר כלך לך אצל נגעים ואהלות [11]. מומחים אלו קבעו את המצב לאשורו, והכהנים נדרשו רק לומר טהור או טמא, שכן על פי ההלכה אין צורך שהכהן יקבע את מהות הנגע, אלא רק שיאמר טהור או טמא [12].

באופן כללי, מחלות עור הבאות בידי שמים, ואשר הן מדבקות במגע, נקראות נגעים, וארבעה מתוך ששה מיני נגעים עונים על הגדרה זו: נגעי עור בשר, נגעי שחין ומכווה, נגעי קרחת וגבחת, נגעי נתקים של הראש והזקן [13]. לעומת זאת פגיעות בעור שבאות מגורם חיצוני, ואשר אינן מדבקות במגע, כגון דקירת חנית, כוויה באש, או הכאה באבן, נקראות בשמות שונים בהתאם לאופי הפגיעה. ענייני נגעים הם מקרא מרובה והלכות מועטות, והיינו שאם יש ספק בענייני נגעים יש לעיין בפסוקי המקרא [14].

צרת

הצרת היא הפרעה העורית המתוארת ביותר במקרא ובחז"ל. שורש המושג 'מצרע' לפי חז"ל הוא נוטריקון 'מוציא שם רע' [15]. צרת נקראת בלשון חז"ל גם 'דבר אחר', והיה זה מפני החומרה שיוחסה למחלה זו, ולא רצו להזכירה בשמה [16]. נגע הצרת מתייחס לשינויים מוגדרים בצבע ובצורה של העור ושל השערות, והתפתחות השינויים לאורך זמן מוגדר. תיאור הצרת כפי שעולה מפשטות לשון המקרא לא תמיד תואם את התיאור על ידי חז"ל. וכבר כתב אחד הראשונים [17], שבכל פרטי הפרשיות הנוגעות לנגעים אין לנו ללכת אחרי פשוטו של מקרא, או אחרי בקיאות דרך ארץ של בני אדם, אלא רק על פי מדרשי חז"ל וקבלותיהם מפי החכמים הראשונים. המדובר בשינוי צבע העור לצבע לבן בעוצמות שונות של לובן מקרום ביצה ולמעלה [18]. אם הכתם מורכב מצבע לבן בעוצמה פחותה מקרום ביצה, הרי זה בוחק [19], ואינו מטמא משום צרת [20]. יש צרת הבאה על עור בריא, והיא נקראת נגעי עור הבשר; יש צרת הבאה על עור חולה, והיא נקראת נגעי שחין ומכווה; ויש צרת הבאה במקום של שערות, בראש או בזקן, והם נקראים נגעי קרחת וגבחת.

קיימים שני נגעים ראשיים, היינו אבות נגעים, והם הבהרת והשאת [21], ולכל אחד מהם יש נגעים משניים, היינו תולדות. בהרת היא כתם לבן כשלג, שהוא הלווה העז ביותר, או שמעורב בלבן מעט אדמומית, והשילוב הזה הוא צבע פתוך [22]. נגע זה צריך להיראות עמוק מעור הבשר שסביבו, והיינו שנדמה כך לעין, כמו שהחמה נראית עמוקה מן הצל, אבל לא עומק ממשי במישוש [23]. ויש מי שכתב, שהבהרת היא לבן זוהר ומבריק [24].

שאת היא כתם לבן כצמר נקי של כבש בן יומו, והוא לובן פחות עז מהבהרת [25], או שמעורב בלבן מעט אדמומית, והשילוב הזה הוא צבע פתוך [26]. ויש מי שכתב, שהשאת היא לבן בלתי מבריק [27]. יש אומרים, שנגע השאת צריך להיות מוגבה ומתנשא מעל הסביבה [28], והיינו גבושיות עוריות בולטות; יש אומרים, שגם שאת צריכה להיות עמוקה מן העור, אלא שעומקה פחות מזה של הבהרת [29]; ויש מי שכתבו, שהוא מלשון שריפה [30], והכוונה להרס העור עד שנראה בשר חי [31]. לשני הנגעים הבסיסיים הללו יכולים להתלוות נגעים משניים, היינו תולדות נגעים, והם מכונים ספחת [32], היינו דבר נילוה ונוסף [33]. הספחת מתבטאת בצבע לבן כסיד ההיכל, או כקרום הביצה [34].

נגעי עור הבשר הם הופעת בהרת, שאת או ספחת על עור בריא. בשלב זה הם מכונים מראות נגעים, ואין הם מטמאים בצרת אלא אם כן מצטרפים לנגעים אחד משלושה הסימנים הבאים [35]: שתי שערות לבנות בתוך הנגע הראשי [36]; מחיה, היינו בשר חי בתוך הנגע הראשי [37]; פשיון של הנגע הראשי, היינו הגדלת השטח של הנגע הראשי [38].

יש מי שכתב, שכל הכתמים הלבנים הללו (הבהרת, השאת והספחת) מצטרפים זה עם זה, ואין להם משמעות הלכתית, מלבד הדרישה כלפי הכהנים שיכירו היטב את הנגעים, ויבינו אותם [39]; ויש מי שכתב, שהשינויים בעוצמת הלווה מפרידים בין המראות השונות, ואין הם מצטרפים זה עם זה [40].

נגעי שחין ומכווה הם הופעת בהרת, שאת, או ספחת על עור בלתי תקין. כאשר בבסיס הנגעים הראשיים או המשניים יש פצע הנגרם על ידי כוויה - מדובר על מכווה; וכאשר הפצע לא נגרם מאש אלא מכל דבר אחר, כולל חבלה חיצונית, מחלת עור, או מחלה כללית - מדובר על שחין [41]. השחין והמכווה עוברים שלושה שלבים: השלב הטרי והחריף של המכה, והוא נקרא מורדין; שלב תחילת הריפוי, עם הופעת גלד טרי, והוא נקרא צרבת השחין, או מחית המכווה; שלב הריפוי הסופי, והוא נקרא צלקת. טומאת נגעים חלה רק ביחס לשלב השני, היינו כאשר הופיעו הנגעים הראשיים או המשניים בשלב צרבת השחין, או מחית המכווה [42]. נגעי שחין ומכווה מטמאים רק אם מצטרפים לנגעים אחד משני הסימנים הבאים: שתי שערות לבנות בתוך הנגע הראשי; או פשיון של הנגע הראשי, היינו הגדלת השטח של הנגע הראשי [43]. לנגעי שחין ומכווה אותם דינים, ולא חילקם הכתוב אלא לומר שאינם מצטרפים זה עם זה [44].

נגעי קרחת וגבחת הם הופעת בהרת, שאת או ספחת באזור של נשירת שער בראש [45], ויש רק שני סימני טומאה - מחיה ופשיון [46]. נגע נתק הוא נגע של נשירת שער בראש או בזקן באזור מוגדר. נתק נחשב דווקא כאשר השערות באותו אזור נעקרו לגמרי, ויש סביבו שיער תקין; אבל קרחת חלקית בקצוות הראש, כגון בצדעים או במצח, איננו נקרא נתק [47]. העור שבאזור הנתק תקין [48], והשיער צפוי שיחזור ויגדל [49]. דין נתק הוא דווקא אם הנשירה היא בידי שמים, ולא כאשר ניתקו אדם [50]. בנגע הנתק יש שני סימני טומאה: שיער צהוב דק באזור הנתק, ופשיון של הנתק [51].

הצרת נחשבה כמחלה מדבקת [52], וזה היווה את ההסבר המדעי לדיני ההסגר של מצורע. מכאן גם ההסבר להיווסדותם של בתי חולים מיוחדים למצורעים בימי הביניים, הן בין אומות העולם והן בין היהודים. אמנם אז היה מדובר במצורעים מבחינה רפואית מקובלת, ומסיבות אפידמיולוגיות, למניעת הדבקה. אך ההתייחסות ההלכתית איננה מתאימה לגישה זו, שכן יש אישים ומצבים שבהם לא חלה טומאת הצרת, ולפיכך אין בהם דין ההסגר והחלט מבחינת ההלכה, ברם דברים כאלו לא מתיישבים עם הנחה שמדובר בגורם מדבק, ואינם מסתברים אם מגמת ההסגר היתה למנוע הדבקה. להלן מספר דוגמאות: טומאת צרת החלה רק מן הדיבור ואילך [53], והיינו ממתן תורה ואילך [54]; גוי וגר תושב אינם מטמאים טומאת צרת [55]; חתן שנראה בו נגע נותנים לו שבעת ימי משתה [56]; התולש סימני טומאה עד שלא בא אצל כהן - טהור [57]; יילוד שנולד עם צרת אינו טמא טומאת צרת [58]; אם כסתה הצרת את כל בשרו, הרי הוא טהור [59]; בזמן הזה אם יהיה תלמיד חכם מצורע, אין דוחים אותו לא מבית הכנסת ולא מבית המדרש, כי אין כיום דין של 'והיה מחנך קדוש' [60]. מכאן שדיני ההסגר נובעים מדיני קדושה, ושייכים לדיני טומאה וטהרה, ולא להלכות הרופאים. מכאן גם מובן, שלפי חז"ל סיבת ההרחקה וההסגר של המצורע היה עונש על שהוא הבדיל בין איש לאשתו ובין איש לרעהו בלשון הרע שלו [61].

חוקרים רבים ניסו לזהות את הצרת המתוארת במקרא ובחז"ל, והדעות הן מגוונות ביותר: יש הסבורים, שמדובר במחלה רפואית מוגדרת וקיימת, אלא שנחלקו בזיהוי מחלה זו, כגון צרת רפואית, עגבת (סיפיליס), הפרעה פיגמנטרית של העור (ויטיליגו), ספחת העור (פסוריאזיס), גרדת, פטרת של העור, דלקת עור על רקע נפשי-עצבי; יש הסבורים, שמדובר במחלה שהיתה קיימת בזמן העתיק, ונעלמה לחלוטין בעת החדשה. למעשה אף אחד מתיאורים אלו איננו מתאים במלואו לתיאור המקראי של הצרת, ואיננו עומד בפני הביקורת הרפואית [62]. אשר על כן יש הסבורים, שמדובר ב"מחלה" רוחנית, ללא כל משמעות גופנית [63].

הדעה הרווחת ביותר היתה, שהצרת המקראית היא הצרת הרפואית. גישה זו התפשטה לאור תרגומי התורה ליוונית (תרגום השבעים) וללטינית, שבהם תורגמה המילה "צרת" למילה "לפרה". אכן לאור הנתונים הידועים לנו כיום, ניתן לקבוע בוודאות, כי הצרת המקראית איננה דומה לצרת הרפואית המוכרת לנו, שכן הרבה פרטי דינים ותיאורים מיוחדים - הן בדיני צרת, והן בתיאור המצורעים במקרא - לא ניתנים להסבר רפואי על פי ידיעותינו כיום. להלן מספר דוגמאות לאי ההתאמה בין הצרת המקראית לצרת הרפואית: הצרת הרפואית פוגעת רק בבני אדם, ולא בכלים, בבגדים או בבתים, כמו הצרת המקראית; מחלת הצרת גורמת לנשירת שיער, ולא להופעת שיער לבן; אין במחלת הצרת שינויים מהירים תוך שבוע שבועיים, כמתואר בדיני ההסגר והחלטה, ובוודאי שאין החלמה מלאה ומהירה כמו זו המתוארת בתורה; האבחנה והטיפול במחלת הצרת המקראית היא בידי

הכהנים, ולא בידי הרופאים. יתר על כן, לפי עדויות היסטוריות וארכיאולוגיות סביר להניח, שהצרעת הרפואית התפשטה לראשונה במזרח התיכון רק בימיו של אלכסנדר הגדול (חי בשנים 325-324 לפני ספירתם), ולא היתה מוכרת כלל בתקופה שלפני כן. לפיכך, סביר להניח, שהצרעת המקראית היא תיאור של תסמינים בלבד, ולא אבחנה רפואית של מחלה מוגדרת. היינו, שמדובר בסמינים חיצוניים שיכולים להתאים למספר מחלות עוריות שונות, שהמשותף להן הוא שינויים בעור ובשערות. ואמנם כבר העיר על כך אחד הראשונים "הצרעת הוא שם האמור בשותפות, כולל עניינים הרבה שאין דומים זה לזה, שהרי לובן עור האדם קרוי צרעת, ונפילת קצת שיער הראש או הזקן קרוי צרעת, ושינוי עין הבגדים או הבתים קרוי צרעת, וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם, אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע" [64]. יתר על כן, גם בכתבי הרופאים היוונים הקדמונים, ובעיקר היפוקרטס, לא ברור לאיזה מחלה התכוונו במושג "לפרה", פרט לעובדה שמושג זה ביוונית מציין קליפות וקשקשים, ולפיכך הטעות בזיהוי הצרעת הקדומה לצרעת הרפואית היא משותפת למושג העברי ולמושג היווני. הצרעת באה כעונש על מספר עבירות: לשון הרע, שפיכות דמים, שבועת שווא, גילוי עריות, גסות הרוח, גול, צרות העין [65], זנות [66], בעילת אשתו נידה [67], מעילה בקדשים [68], עבודה זרה, חילול השם, גניבה, המעיד עדות שקר, דיין המקלקל את הדין, הנכנס בתחום שאינו שלו, החושב מחשבות שקר, והמשלח מדנים בין אחים [69]. הטעם השכיח ביותר בספרות חז"ל לצרעת הוא עונש על לשון הרע [70].

חז"ל מנו מספר גורמים חיצוניים לצרעת: אכילת דג עם בשר [71], שכילה על עור שלא נגמר עיבודו, האוכל דג שיבוטא בימי חודש ניסן, האוכל שיורי כוס הרסנא, היינו תערובת של מיני דגים קטנים עם שמן, חומץ וקמח מבושלים יחדיו, הרגיל לשפוך מים חמים מאד על בשרו, הדורך על קליפות של ביצים, הלושב בגדים לבנים לפני שעברו שמונה ימים מאז שכיבסן, ויש עליהם כינים [72], מי שיש לו אשה ואינו משמש מיטתו - מרבה צרעת [73]. מספר אישים היו נגועים בצרעת, חלקית או כללית: פרעה שבימי אברהם [74], בת פרעה שבימי משה [75], משה רבנו [76], פרעה שבימי משה [77], מרים [78], אהרן [79], דוד [80], דואג [81], בני ביתו של יואב בן צרויה [82], נעמן [83], גיחזי [84], ארבעה אנשים [85], עזריה (עוזיהו) בן אמציה מלך יהודה [86], ושתי [87]. בתלמוד מוזכרים שלושה מצורעים שטיהר רבי טרפון [88]. בבבל לא היתה צרעת, בגלל הרגלי התזונה והניקיון של תושביה [89]. בעזרת נשים שבבית המקדש היתה לשכת המצורעים [90], שם טבלו המצורעים, ועל פתח שער ניקנור היו מטהרים אותם [91]. המצורע נחשב כמת [92], כנראה בגלל העובדה שהוא היה מורחק ומנודה מהכלל, ולא יכול היה להיכנס לבית המקדש. נגעים נחשבים ליסורים שאינם של אהבה, אם כי הם מכפרים על חטאים [93].

פרטי דינים

בשבת אסור לתלוש רצועות עור שעודן מחוברות לגוף, לא בכלי, לא ביד, ואף לא בשיניים [94]. עור שנקלף, והוא תלוי ועומד, אינו מהווה חציצה בטבילה, שכן בחלק המנותק יכולים המים לחדור, ובחלק המחובר אין הקפדה, והוא מיעוט [95]. החובל בחברו, וקרע העור, והוציא ממנו דם, חייב בחמישה דברים (נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת), ואפילו חסרו רק כשערה מעור בשרו, כי העור אינו חוזר אלא צלקת [96]; ויש אומרים, שדין זה הוא דווקא בפנים ובמקומות גלויים, ולא בכל מקום בגוף [97]. הגורם כוויה לחברו בציפורן, במקום שאינו עושה חבורה, ואינו מעכו ממלאכה, חייב בצער בלבד; ואם היה במקום שרואים, חייב גם בבושת [98]. אסור לקעקע כתובת קעקע על העור [99]. האיסור מן התורה הוא דווקא אם שרט את בשרו, ומילא מקום השריטה בצבע [100], אבל אם כתב ולא קיעקע, או קיעקע ולא כתב - יש אומרים, שאינו אסור מן התורה, אבל אסור מדרבנן [101]; יש אומרים, שבתנאים אלו מותר לכתחילה [102]; ויש אומרים, ששרט ולא מילא בצבע, אסור מדרבנן, אבל כתב על העור ולא שרט, מותר לכתחילה [103]. נחלקו הפוסקים אם האיסור תלוי בסדר הדברים, היינו אם דווקא קעקע קודם, ואחר מילא צבע, או דווקא כתב קודם ואחר קיעקע, או שאין הבדל בסדר הדברים [104]. יש אומרים, שהאיסור מן התורה הוא דווקא אם קיעקע אותיות, אבל אם עשה סתם רישומים או צורות, אין איסור תורה בכך [105], ולשיטה זו חייב גם באות אחת, ואפילו בשאר לשונות; ויש אומרים, שחייב מן התורה בכל צורה של קיעקוע, ולא דווקא באותיות [106]. איסור קיעקוע הוא בין אם עשה כן ביד, ובין אם עשה כן בכלי [107]. יש מי שכתב, שלכל הדעות מותר לכתוב על העור בכתב שאינו מתקיים ומתכווין למוחקו, כגון שכותב על ידו בעט מספר טלפון או כתובת [108]. יש מי שכתב, שאין איסור לכתוב כתובת קעקע על גוי [109]. איפור קבוע סביב העיניים והפה שעושות נשים בדרך של קיעקוע - אסור [110]. מי שעבר על האיסור ושם כתובת קעקע על גופו, וחזר בתשובה, נכון להשתדל ולהסיר כתובת קעקע זו, שלא תהא מזכרת עוון; ואפילו אם חקק על גופו את השם המפורש, מותר להסירו בעזרת קרני לייזר [111]. אשה שעברה כריתת שד בגלל גידול ממאיר, או כריתת שד מונעת בחשד לממאירות עתידה, מקובל כיום לשחזר בנייתו פלסטי את מבנה השד. על מנת להשלים את השיחזור, מקובל לקעקע צורת פיטמה ליד העוקץ המשוחזר, והקיעקוע נעשה בדרך של שריטה ומילוי בצבע. יש מי שסובר, שבשעת הדחק, כגון באשה צעירה, שיש חשיבות פסיכולוגית לשחזור מלא של השד, מותר לעשות כן, אלא שעדיף לעשות זאת על ידי גוי, ובהרדמה מלאה של האשה, שאז אין היא מסייעת כלל [112].

מחלות

דיני צרעת מסוכמים במקרא [113], במשנה ובתוספתא [114], וברמב"ם [115], והם כוללים צרעת באדם, בבגד, בכלי עור ובבתים. מעיקר הדין נוהג דין צרעת גם בזמן הזה [116], אלא שלא נהגו בזה כי אין לנו כהנים מיוחדים [117]. מצורע לא יהא שליח ציבור קבוע [118]. לא יקראו לתורה בפרשת תזריע-מצורע אדם שיש לו נגע הנזכר באותה עליה, כדי שלא לביישו [119]. בזמן הזה אם יהיה תלמיד חכם מצורע, אין דוחים אותו לא מבית הכנסת ולא מבית המדרש [120]. מצורע מותר בתשמיש המיטה [121]. חז"ל אסרו לשאת אשה ממשפחת מצורעים [122]. צרעת באשה נחשב כמום גדול, והוא עילה לבעל לגרשה [123].

מקורות והערות

[1] ראה מאמרו של ט. פרשל, ספר רפאל, תשי"ס עמ' תסח ואילך; [2] נידה לא א; [3] אמנם ראה רמב"ם חובל ומזיק ב ו, שריפוי העור הוא בדרך של צלקת, שאיננה זהה לעור בריא; [4] נידה נה א; [5] ראה חולין נד א, במחלוקת רבי מאיר וחכמים בדין גלודה; [6] ראה מה שכתבו בנידון קצנלסון, התלמוד וחכמת הרפואה, עמ' 304; פרויס, עמ' 323; [7] תוספתא נגעים א; [8] פיהמי"ש לרמב"ם נגעים א ד; [9] סנהדרין סח א; [10] ב"מ פו א; [11] חגיגה יד א; סנהדרין לח ב; שם סז ב; [12] נגעים ג א; ערכין ג א; רמב"ם טומאת צרעת ט א-ב; [13] בתורה תוארו

עוד שני מיני נגעים: נגעי בגדים, ונגעי בתים, שאינם פוגעים בעור או בתוספותיו. אכן, בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות - סנהדרין עא א (אמנם ראה שם דעה בחז"ל שאכן היה בית מנוגע במציאות), וכבר כתבו הראשונים, ששני נגעים אלו אינם בטבע העולם, ולא היו כלל, אלא הם ביטוי למעלה מיוחדת של עם ישראל - ראה כוזרי, מאמר שני, נח, ס, ב; רמב"ם סוף טומאת צרעת; רמב"ן ויקרא יג מז; ספרנו שם; [14] חגיגה יא א; [15] ערכין טו א. יש גם אפשרויות אטימולוגיות אחרות - לפי גזניוס, השורש הוא ערבי 'צרע', שפירושו להפיל לארץ; לפי קצנלסון, התלמוד וחכמת הרפואה, עמ' 310, השורש הוא 'זרע' בחילוף אותיות ז-צ, ומשמעותו סוג מחלת עור זרועה ומפוזרת על פני העור; [16] ראה שו"ת מהרי"ט ח"ב חאבע"ז סי' יד. והוא כמו שנהגו ביחס לכפיון, שאומות העולם קראו לה 'המחלה הגדולה' או 'הקטנה' או 'הקדושה', וכמו שיש נוהגים כיום לדבר על 'המחלה ההיא' ביחס למחלות ממאירות; [17] רשב"ם, ויקרא יג ב; [18] נגעים א א; שבועות ו א; רמב"ם טומאת צרעת א א; [19] ויקרא יג לט; [20] רמב"ם טומאת צרעת א א; [21] ויקרא יג ב; [22] נגעים א א-ב; שבועות ו א; רמב"ם טומאת צרעת א ב, ד. וראה שם, ביחס להגדרה של צבע זה; [23] מלבי"ם ויקרא שם אות לח; [24] תוי"כ ויקרא יג ג; חולין סג א; רמב"ם טומאת צרעת א ו. וראה רמב"ן ויקרא יג ג; מלבי"ם שם, אות נ; תוי"ת ויקרא פ"ג אות כו; [25] נגעים שם; שבועות שם; רמב"ם שם ב; [26] מלבי"ם ויקרא שם אות לח; [27] ראה מחלוקת רמב"ם וראב"ד טומאת צרעת א ד, בדרגות האדום המערב בלבן בנגעים השונים. וראה חזון נחום נגעים א ב, וחזו"א נגעים סי' ב סק"ה, בביאור המחלוקת; [28] שבועות ו א; שאילתא פח; ראב"ד טומאת צרעת א ו. והוא מלשון 'הגבעות הנשאיות' (ישעיה ב יד); [29] אונקלוס עה"פ; רמב"ם שם, על פי כס"מ שם; [30] א"ע ויקרא יג ב. והוא מלשון 'המשאת החלה' - שופטים כ מ; 'וישאם דוד' - שמו"ב ה כא; 'משאיאם משואות' - ר"ה כב ב; [31] קצנלסון, התלמוד וחכמת הרפואה, עמ' 312; [32] ויקרא יג ב; [33] כמו 'ספחני נא אל אחת הכהנות' - שמו"א ב לו; [34] ראה מחלוקת רמב"ם וראב"ד טומאת צרעת א ב, אם שני מראות אלו שווים בעצמת הלוהב, או שהם מדורגים; [35] ראה רמב"ן ויקרא יג י, שהכוונה לכל אחד לחוד, ולא שיש צורך בשלושתם; [36] ראה סכום פרטי דינים הנוגעים לשיער לבן ברמב"ם טומאת צרעת פ"ב; [37] היינו התקייבות, עם רקמת גירעון. וראה סכום פרטי דינים הנוגעים למחיה ברמב"ם טומאת צרעת פ"ג; [38] ראה סכום פרטי דינים הנוגעים לפשיון ברמב"ם טומאת צרעת פ"ד; [39] רמב"ם טומאת צרעת א ג; [40] ראב"ד שם. וראה באריכות בכס"מ שם; העמק שמה שאילתא פח אות ג; מלבי"ם ויקרא יג ב אות לח; [41] נגעים ט א; תוי"כ פ"ג נגעים פ"ג; חולין ח א; רמב"ם טומאת צרעת א ב; [42] נגעים ט ב; רמב"ם טומאת צרעת א ג-ד; [43] נגעים שם; רמב"ם שם. מחיה איננה סימן טומאה בצורה זו של צרעת; [44] נגעים ט ב; [45] ראה באריכות בכס"מ טומאת צרעת ה ח, במשמעות ההלכתית של הסיבות לקרחות, ושל התהליך הבלתי-הפיך; [46] נגעים ד ג; שם י י; תוי"כ פ"ג נגעים פ"ג; רמב"ם טומאת צרעת ה ח-יא. שיער לבן איננו סימן טומאה בסוג זה של צרעת. וראה על המשמעות הרוחנית בנידון במשך חכמה ויקרא יג מא-מד; [47] רמב"ם טומאת צרעת ח א; רמב"ן ויקרא יג כט; כס"מ טומאת צרעת ה ח. וראה מלבי"ם ויקרא יג מ, אות קמג; [48] כס"מ שם. וראה ראב"ד שם ח א; [49] כס"מ טומאת צרעת ה ח; [50] רמב"ם שם; [51] נגעים י א; רמב"ם שם ב; [52] ראה א"ע ויקרא יג ב; רמב"ם מו"נ ג מז; דעת זקנים מבעלי התוספות ויקרא יג מו; רבנו בחיי ויקרא יד ז; שו"ת מהרי"ט ח"ב חאבע"ז סי' יד; משך חכמה ויקרא יג ב. וכן משמע ויקרא רבה טז ג; [53] הוריות י א; [54] ראה נגעים ז א, ובר"ש שם; רא"ש ורי"ן נדרים ז ב; [55] נגעים ג א; רמב"ם טומאת צרעת ט א; [56] נגעים ג ב; מו"ק ז ב; רמב"ם טומאת צרעת ט ח; רא"ש מו"ק פ"ג סי' לו; [57] נגעים ז ד; רמב"ם טומאת צרעת י ב; [58] נגעים ז א; רמב"ם טומאת צרעת ו ד. וראה ויקרא רבה טו ה; [59] ויקרא יג יג; [60] תשובות הגאונים, שערי תשובה סי' קעו. וראה בנידון בפירושיהם של רש"י הירש על פרשת נגעים, ורד"צ הופמן, בהקדמתו לחוקי טומאה וטהרה; [61] ערכין טז ב, וברש"י שם; פיהמ"ש לרמב"ם נגעים יב ה; [62] על סיבות רפואיות לפי הסברים של תקופות המפרשים - ראה רלב"ג ואברבנאל, ויקרא פ"ג; [63] ראה על כך בספרו של קצנלסון, התלמוד וחכמת הרפואה, עמ' 304 ואילך, ועמ' 371 ואילך; ובספרו של פרויס, עמ' 323 ואילך; [64] רמב"ם טומאת צרעת טו א. וראה כעין זה בפיהמ"ש לרמב"ם נגעים יב ה. וראה עוד בשו"ת מהרי"ט ח"ב חאבע"ז סי' יד, שכלל במושג זה גם את 'המחלה הצרפתית', היינו העגבת; [65] ערכין טז א. וראה ויקרא רבה טז א; במדבר רבה ז ה; [66] תנחומא תזריע יא. וראה בביאור העניין ברבנו בחיי ויקרא יג ב; [67] ויקרא רבה טו ה; תנחומא מצורע א. וראה רמב"ן ויקרא יח יט, ורבנו בחיי שם יג ב, בדעת חכמי הטבע בנידון; [68] ויקרא רבה יז א; [69] תנחומא מצורע ד, במדבר רבה ז ה. וראה במדבר רבה ז ד, שהצרעת במדבר באה על בני ישראל בגלל חטא העגל, או בגלל חטא המתאוננים; וראה עוד דברים רב ו ד; [70] תוי"כ פ"ג ה, ז; אבוד"ה"נ פ"ט; תנחומא, מצורע, א; במדבר רבה ז ה. וראה רמב"ם טומאת צרעת טו י, שהאריך על הקשר בין צרעת לבין לשון הרע, ולא הזכיר שאר העבירות; [71] פסחים עו ב; טושו"ע יו"ד קטז ב-ג. וראה טושו"ע או"ח קעג ב, שלפיכך חובה ליטול ידיים בין בשר לדגים, אך במג"א שם סק"א, ובשו"ת חת"ם חי"ו"ד סי' קא כתבו, שכיום נשתנו הטבעים, ואין בכך סכנה; [72] כל אלו נמנו בפסחים קיב ב; [73] בכורות מד ב; [74] בראשית יב יז. וראה ערכין טז א; [75] שמות רבה א כז; [76] שמות ד ו-ח; [77] שמות רבה א מא; רש"י שמות ג כג; [78] במדבר יב י; [79] שבת צו א; [80] יומא כב ב; סנהדרין קז א. נצטרע למשך ששה חודשים; [81] סנהדרין קו ב; [82] שמו"ב ג כט. וראה ערכין טז א; [83] מל"ב ה א; [84] מל"ב ה כז; [85] מל"ב ז א; [86] מל"ב טו ה; דבה"כ יב כ-כא; [87] מגילה יב ב. וראה תוס' שם ד"ה שפרחה; [88] ירושלמי סוטה ב ב; [89] כתובות עז ב; [90] מידות ב ה; [91] סוטה ז א; רמב"ם מחוסרי כפרה ד ב. וראה נגעים יח ד; [92] נדרים סד ב. אמנם ראה שו"ת מהר"ם רוטנברג, דפוס קרימונה, סי' קטו, שאין בכוח מאמר חז"ל זה לנשל מצורע מן הירושה, ואין הוא חשוב כמת לעניין ירושה; [93] ברכות ה ב. וראה מחלוקת רש"י ותוס' שם; [94] חיי אדם כא ג; ביאורה"ל סי' שמ ס"ב סוד"ה יבלת; שמירת שבת כהלכתה פ"ד סני"ד, והע"י קמג. וראה בשו"ע או"ח שכח לא, ומ"ב שם סקצ"ט; [95] חכמת אדם קיט טז; [96] רמב"ם חובל ומזיק ב ו; טושו"ע חו"מ תכ יד; [97] מ"מ שם; ביאור הגר"א שם סק"יט. וראה בלח"מ שם; סמ"ע שם סקט"י; [98] ב"ק פה ב; רמב"ם שם ג; טושו"ע שם ט, וברמ"א; [99] ויקרא יט כח; סהמ"צ ל"ת מא; [100] מכות כא א; רמב"ם ע"ז יב יא; טושו"ע יו"ד קפ א; [101] תוס' גיטין כ ב ד"ה בכתובת; ב"ש סי' קכד סקט"ו; תפא"י מכות פ"ג אות מה; [102] מני"ח מי רג סק"א, בדעת המ"מ ע"ז יב ז; פתשגן הכתב להגר"ח קנייבסקי סי' יח, בדעת הרא"ש והמאירי; [103] ראה בפתשגן הכתב, שם; שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קיא; [104] ראה רמב"ם ע"ז יב יא; ריב"ן, מאירי וריטב"א, מכות כא א; ב"ח ושי"ך יו"ד סי' קפ סק"א; סמ"ק מי עב; כל בו סי' צז; מני"ח מי רג סק"א; קיצור שו"ע קסט א; פתשגן הכתב סי' א-ב; [105] שו"ת מעיל צדקה סי' ע"ד; קרבן אהרן על ספרא, קדושים פרשה א (ו יא). וכן משמע מ"ס החינוך, מי רג; [106] ראב"ד ור"ש משאנץ, על הספרא שם; מני"ח שם; ערך לנר מכות כא א; [107] ריטב"א מכות כא א; [108] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ה חיו"ד סוסי" קפ. וראה רש"י על הפסוק בויקרא וכן ריב"ן מכות כא א שכתבו, שהקיעוקע נראה בו כל הימים, משמע שדווקא קיעוקע קבוע אסור; [109] שו"ת נובי"ת חאבע"ז סי' קלה; [110] שו"ת להורות נתן ח"י חיו"ד סי' סד; שו"ת נתיבות אדם סי' מג. והביא שם בשם הגר"ש וואזנר (כן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' קלז) והר"ח קנייבסקי, שאף הם אסרו לכל הפחות מדרבנן; [111] הרב א. בקשי-דורון, תחומין, כב, תש"ס, עמ' 387 ואילך; [112] תשובת הגר"י זילברשטיין במכתבו אלי, בשם הגר"ש אלישיב. טעמו - על פי שיטת המעיל צדקה סי' לא, שאין אפילו איסור דרבנן אם כתובת הקעקע איננה באותיות אלא בצורות בלבד; [113] ויקרא פרקים יג-יד; [114] מסכת נגעים בסדר טהרות; [115] הלכות טומאת צרעת; [116] שם ראה תוס' ברכות ה ב ד"ה הא, שדין שילוח מחוץ לשלוש מחנות נהג רק בזמן שהיובל נוהג; [117] העמק שאלה, שאילתא פח אות א. ויתכן שאלה נהגו בזה כי אין בהכרחים בקיאים עוד בסימני הצרעת - ראה רמב"ם טומאת צרעת ט ב; [118] שו"ת בנין ציון ח"א סי' ה; [119] סי' חסידים סי' תרסח; שערי אפרים שער א סי' לד; [120] תשובות הגאונים, שערי תשובה סי' קעו; [121] תוספתא נגעים ח ז, מחלוקת; מו"ק ז ב, מחלוקת; כריתות ח ב; רמב"ם טומאת צרעת יו, וראה בכס"מ שם; [122] יבמות סד ב; רמב"ם איסורי ביאה כא ל; טושו"ע אבה"ע"ז ב ז; [123] ב"י אבה"ע"ז סי' לט; ביאור הגר"א אבה"ע"ז סי' קיז סק"ט.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובידור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסיקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה,

כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

(מתוך ח"ד)

Malemo, Sweden

מלמו, שבדיה

אייר, ה'תשנ"ח

זכות ההחלטה בדבר הכיתוב על מצבה

שאלה

בבית הקברות היהודי במלמו היה נהוג לרשום על המצבה את שם הנפטר רק בלועזית. בשנים האחרונות נשתנה המנהג והתחילו לציין את שם הנפטר בעברית. פלוני שנפטר לפני שנים רבות נקבר תחת מצבה עם כיתוב לועזי בלבד. אשתו נפטרה זה עתה והמשפחה מבקשת לרשום על מצבה את שמה רק בלועזית, כדי שלא יחשבו שהבעל לא היה יהודי ולכן שמו נרשם רק בלועזית. האם המשפחה רשאית לדרוש מהחברא קדישא לחזור במקרה זה למנהג הישן והאם יש כלל ענין הלכתי בכתב עברי על גבי מצבה?

תשובה

1. אין לדרוש מן החברה קדישא למלאות את בקשת המשפחה, אלא להיפך - אין להרשות אף לא לאדם אחד לשנות מתקנות החברה וממנהגיה, שכן יש לה דין ז' טובי העיר בכל הנוגע לסדרי הקבורה¹. אך מותר, כמובן, לבקש רשות מן החברה לשנות ממנהגה, ואם יתנו רשות - מותר יהיה לנהוג כמבוקש².
2. לא מצינו בשום מקום שאסור לכתוב על מצבה בלשון אומות-העולם, אך באשר לתאריך, יש להקפיד לכתוב את התאריך העברי דווקא, ולא את זה שלהן³.
3. לאור האמור לעיל נראה שיש לפעול בדרך זו: הפתרון הרצוי הוא להוסיף על מצבתו של האב כמה מילים בעברית, ובכך להשוותה למצבת האם. אם אי-אפשר לעשות כן, יש לנסות לשכנע את המשפחה, בדרכי נועם, בחשיבות קיום תקנות החברה קדישא, ולהסביר שבחששם אין ממש⁴. אם המשפחה לא תשתכנע, יש לבקש מן החברה להרשות למשפחה זו לחרוג מן התקנה המקובלת, שהרי אין איסור של ממש בכתובת אותיות לועזיות על המצבה⁵.

¹ "גשר החיים" (ח"א פ' לג אות ב סעי' ב), עפ"י "מגן אברהם" (שו"ע אורח חיים סי' קנג ס"ק מא).

² "גשר החיים" (שם).

³ "גשר החיים" (ח"א פ' כח אות ג סעי' ד), "כל בו" על ה' אבילות (פ' חמישי סי' ג אות ה). והוסיף ה"כל בו" שם, שאם נהגו באותו המקום לכתוב את התאריך של אומות-העולם, אין לעשות מחלוקת בשל כך, מכיוון שאין מתכוונים לדבר רע. ואם כותבים את שני התאריכים, ודאי שפיר דמי.

⁴ שכן אנשים יבינו, שמצבת האב נכתבה בזמן שנהגו לכתוב בלועזית, ולא יחשבו שהיה גוי. ועוד - אם יחשדו שהאב גוי, אין בזה לעז על הבנים.

⁵ על-פי רמב"ם (פ"י מהל' אבל ה' ז) שלגבי ענייני אבלות יש להתחשב גם בכבוד החיים. וכן איתא ב"פתחי תשובה" (יורה דעה סי' שמה סק"א). ועיין גם בדיון בגמרא (סנהדרין מו ע"ב).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן